

Ключевые слова: инфокоммуникационные технологии, подготовка специалистов, телекоммуникации, профильное обучение.

Krivuca V. G., Berkman L. N., Lapinskij V. V. Infocommunication technologies and their place in education.

Problems of training of specialists of a new formation in higher education, filling of educational disciplines of professional preparation by the newest technologies which provide readiness of graduating students to professional activity at the modern market of job of telecommunications industry at once after the reception of diploma are considered in the article.

Keywords: infocommunication technologies, learning of specialists, telecommunications, type studies in the high school.

**Кудін А. П., Кудіна Т. М., Мацько Л. І., Жабєєв Г. В., Зінюк В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ЯКІСТЬ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Розглянуто методичні питання підвищення якості надання освітніх послуг з вивчення української мови як іноземної при використанні дистанційних технологій. Апробовані в навчальному процесі мережеві технології на базі комп'ютерних систем HiClass і Moodle.

Ключові слова: українська мова як іноземна, дистанційне навчання, електронний курс, технологія навчання, інтерактивність, Інтернет.

Ставши членом європейського співтовариства, Україна має дотримуватися міжнародних освітніх стандартів, одним з головних яких вважається якість освітніх послуг. Для підтримки конкурентоспроможності українських освітніх закладів у світовому освітньому просторі необхідно, щоб освітні послуги не тільки відповідали за змістом стандартам вищої освіти і рівню сьогоденної науки і практики, але й були доступними і привабливими за формою подачі для потенційного споживача, особливо коли мова йде про іноземних громадян, які бажають здобути вищу освіту в іншій країні. Неважко зрозуміти, що в даному випадку на ринку освітніх послуг українським вищим навчальним закладам протистоять великі, передові в освіті держави – Росія, Англія, США та ін. Ними створено надзвичайно потужний арсенал навчальних ресурсів: електронні книги, навчальні курси як на електронних носіях (аудіодиски, навчальне відео), так і в Інтернеті.

Деякі вітчизняні провідні вищі навчальні заклади, при яких функціонують підготовчі відділення для іноземних громадян (до них належить Львівський національний університет імені Івана Франка та Києво-Могилянська академія), викладають навчальні матеріали з української мови як іноземної в Інтернеті [4:1, 5:1]. Матеріали обох сайтів відповідають РВМ (рівням володіння мовою, рекомендованим РРС) [1:2] – “незалежний користувач”, “досвідчений користувач”. Аналіз змістового наповнення сайтів свідчить, що побудувати на них повноцінний навчальний процес для іноземців, які вивчають нашу мову “з нуля”, неможливо.

Окрім цього, за 18 аудиторних годин на тиждень, як визначено навчальною програмою з української мови як іноземної для підготовчих відділень університетів, викладаючи традиційно, сформувати достатні мовленнєві навички у слухачів, особливо тих, що прибули з Азії, практично важко. Не кажучи вже про формування термінологічного словника майбутнього студента, необхідного для здобуття знань з обраного фаху. Це зумовлює для забезпечення повноцінного тривалого навчального процесу вивчення української мови як іноземної застосовувати, наряду із традиційними формами навчання (робота з книгою, написання диктантів, спілкування з корекцією вимови) і дистанційні технології навчання, які бурхливо розвиваються в ХХІ столітті. Останні досягнення в цій галузі засвідчують той

факт, що сьогоднішні дистанційні технології – це всі технології навчання, окрім очного навчання з викладачем безпосередньо (без посередників – ПК, мережі, записуючого пристрою і т.п.). Таке трактування обумовлене тим, що різноманітних технологій навчання стає з кожним днем все більше, вони проникають одна в одну, сьогодні йде мова про синтез технологій. З'явився термін – мультимедійні технології (“багато способів”).

Тому в даній роботі з метою забезпечення якісного надання освітніх послуг були апробовані дистанційні технології навчання як допоміжний елемент для аудиторного навчання під керівництвом викладача, і як основна технологія для самонавчання в позаурочний час. Мова буде йти про два технічні рішення – цифрову мовну лабораторію на базі HiClass і електронний курс вивчення української мови в оболонці для дистанційного навчання Moodle. Спільним, що об'єднує ці технічні рішення, є те, що ці рішення мультимедійні (використовується кілька технологій) і мережеві.

1. Забезпечення високопродуктивного використання навчального часу на уроках і підвищення інтенсивності індивідуальної діяльності студентів засобами цифрових мовних лабораторій.

Як відомо, процес вивчення української мови на підготовчому відділенні, особливо для студентів з Азії чи Сходу, є найважчим як для студента, так і для викладача через існуючий **мовний бар'єр**. Так, опанувавши азбуку, студентові необхідно нарощувати словниковий запас, що зумовлює інтенсифікацію навчального процесу в аудиторії (вчити не окремі слова, а тексти). Необхідність враховувати психофізіологічні особливості студентів, їхній лінгвістичний досвід приводить до поєднання групових та індивідуалізованих форм ведення навчального процесу (забезпечити слухачам різний характер завдань залежно від їхньої підготовленості і працездатності на занятті, постійний контроль за виконанням завдань, перевірка і миттєва корекція, зберігання контрольних форм звітності для аналізу успішності і т.п.). Виникає потреба у візуалізації і використанні мультимедійного супроводу.

Інтенсифікація роботи студента в навчальній аудиторії – це проблема для всіх дисциплін, не тільки для лінгвістичних. Досягнути високої інтенсивності навчання в рамках традиційної методики неможливо через ряд об'єктивних факторів: по-перше, викладач один на всіх студентів, тому виділеного часу для кожного студента буде завжди мало. По-друге, результати виконання індивідуальних завдань стають відомі лише на другий день, тобто втрачається оперативність у корекції помилок при виконанні завдань студентами в аудиторії.

Саме для розв'язання цих педагогічних проблем було використано цифрову мовну лабораторію – лінгафонний кабінет нового покоління. Існує ряд цікавих рішень [3:1, 7:1]. Нами апробована система HiClass, яка була використана як допоміжна педагогічна технологія під час аудиторного навчання.

HiClass – система управління комп'ютерним класом (рис. 1). Має англomовний інтерфейс для викладача, ряд сервісів. Система складається з викладацького та студентського інтерфейсів.

Як показала практика, вона дозволяє викладачеві здійснювати такі навчальні *сценарії*:

Індивідуальне виконання вправ з on-line-перевіркою викладачем.

Трансляція одного або різних зображень (декількох) екранів викладача на обрану кількість екранів студентів. Причому це може бути і презентація, й аудіо, і фільм (вікно “Broadcast”). Цей сценарій дозволяє вести навчальний процес комбіновано: спочатку фронтальне ознайомлення всіх студентів з одним правилом, наприклад, граматики, а потім виконання вправ на закріплення по варіантах (перший варіант – 1, 3, 5, 7 ПК, другий варіант – 2, 4, 6, 8 ПК). Під час виконання вправ викладач має можливість “підглядати” за роботою кожного студента, спілкуватися з ним, причому розмову можуть чути й інші студенти (якщо в цьому є необхідність). І головне, оперативно вмішуватися – проводити корекцію – бачити екран конкретного студента, вносити виправлення, звертати увагу на допущені помилки. Це можна робити або через мікрофон (і почує тільки один студент), або написом, або виправляючи помилки безпосередньо в тексті на екрані студента. Не потрібно ходити по класу!

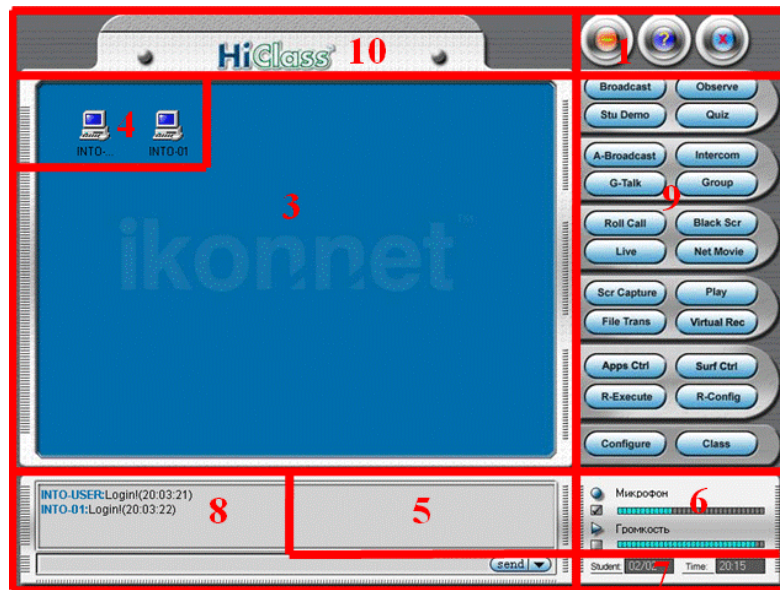

Рис. 1. Головне вікно системи HiClass

Ще одним педагогічним надбанням цієї технології є те, що студент, працюючи з клавіатурою, отримує навички письма та ще з перевіркою викладачем в режимі on-line.

Враховуючи різний характер сприйняття української мови іноземцями, які цю мову вивчають вперше, передбачено різну кількість завдань у варіантах, а також різний рівень складності. Для реалізації такої навчальної технології повинна бути підготовлена достатня кількість вправ. Звичайно, ідеально виглядає така схема: кожному студентові свій пакет завдань. Однак практика показує, що в цьому випадку викладач не встигає переглянути всі тексти, не встигає внести корекцію у відведений час у всі роботи студентів, а якщо немає зворотного зв'язку, студенти або втрачають мотивацію активно працювати, або не бачать своїх помилок. Тому оптимальним є використання 3-4 варіантів завдань: тоді тексти для викладача знайомі і він швидко знаходить помилки.

Отже, така технологія дозволяє забезпечити індивідуальну траєкторію викладання української мови в аудиторії, чого не можна досягти традиційними способами навчання в групі.

Комбіновані схеми виконання аудиторних завдань. Один із студентів призначається “викладачем” і проводить трансляцію на вибрані ПК студентів або на всі ПК. При цьому його можна підправляти (викладач контролює його клавіатуру і мишку). Ефективно це застосовувати при перевірці домашніх фронтальних завдань або під час обговорення спільних характерних помилок, які траплялися найчастіше в роботах усіх студентів.

Є ряд організаційних моментів, які дозволяють управляти роботою студентських ПК. Функція “Чорного екрана” дозволяє зосереджувати увагу студентів на виконанні вправ, запропонованих викладачем, або блокує вихід на певні сайти, де розміщені словники. Через “Online Practice Mode” викладач блокує виконання інших завдань і підключає всіх користувачів ПК до віртуального диктофона. Функції “Live” і “Live Cam” можуть використовуватись для On-line-трансляції у прямому ефірі зображення з веб-камери, яка розміщена на ПК студента.

Організація спілкування. Спілкування – важлива навчальна функція при груповому вивченні мови. Сервіс “Grouping” дозволяє розбивати групу студентів на підгрупи, в рамках яких вони можуть спілкуватися через мікрофони. Однак це можливе тільки при використанні спеціальних навушників, які практично не пропускають зовнішніх звуків.

Обмін електронною інформацією можливий через внутрішню електронну пошту – обміном файлів з виконаними завданнями або прохання про термінову допомогу “Help”.

Організація тестування. Тестування – обов'язковий елемент будь-якого навчального

процесу. У програмі HiClass викладач може створювати тести стандартного виду і провести фронтальне тестування.

Створення банку електронних лекцій, які потім можна використовувати для повторення або самонавчання. Викладач за допомогою віртуального диктофона “Virtual Recorder” записує зі звуком усі операції, які відбуваються на екрані монітора, і використовує записаний файл як навчальний матеріал.

Важливо, що результати роботи студента на робочому столі зберігаються і можуть бути надані студенту після закінчення аудиторного заняття в роздрукованому або електронному вигляді. В останньому випадку студентові потрібно встановити на домашньому ПК віртуальний рекордер.

Таким чином, у питаннях вибору того чи іншого технічного рішення із апробованих сценаріїв використання HiClass важливо керуватися педагогічною доцільністю – необхідністю найбільш ефективно розв’язати ту чи іншу навчальну задачу.

2. Створення цілодобового доступу до освітніх ресурсів для самонавчання у навчальному курсі в оболонці для дистанційного навчання Moodle.

Самонавчання – важлива складова педагогічної системи. Організація самонавчання дозволяє не тільки закріпити набуті знання, але й удосконалити їх, віддавати більше часу українській мові. Тому нами було приділено велику увагу цій складовій методичної системи. Вона базується на розробленому електронному курсі в програмній оболонці Moodle [6:1].

До контенту курсу “Українська мова як іноземна” в Moodle (рис. 2) входить:

Рис. 2. Навчальний курс “Українська мова для іноземців” в Moodle

1. Теоретичний матеріал з граматики, необхідний для розуміння текстів кінодіалогів. Представлений у формі Word–документа.

2. Графічний текст діалогів, який можна легко вивести в друк і використовувати для вивчення лексики української мови, граматичних конструкцій.

3. Тлумачний аудіословник.

4. Перекладний словник (українсько-російсько-англо-китайський).

5. Банк інтерактивних кінофрагментів в Camtasia Studio.

6. Вправи.

7. Контрольні тести.

8. Додаткові ресурси.

Певний кінодіалог складає ядро уроку, і відповідно текст кінодіалогу визначає його

тему, коло проблем для обговорення, вводить необхідну лексичну базу, стимулює вивчення певних граматичних структур і культурологічних феноменів. Цей текст служить основою для формування навичок аудіювання, для роботи над правильною вимовою, а також вироблення точної інтонації.

Демонстрація кінофрагмента з діалогом відбувається в програмному продукті Camtasia Studio (розробник: TechSmith Corporation) (рис. 3), який адаптований і розміщений в Moodle.

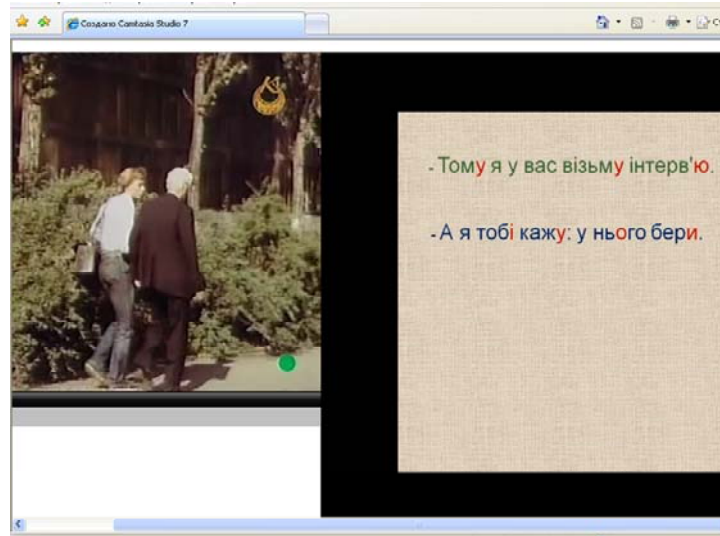

Рис. 3. Кінофрагмент з синхронізованими слайдами

Це дозволяє вважати сам діалог інтерактивним для слухача: синхронно до фраз, що звучать у кінофрагменті, на другому екрані з'являється текст діалогу. Керувати демонстрацією можна з допомогою плеєра.

Причому на екрані репліки діалогу виділені різним кольором (зеленим і синім), виділено також букви, які позначають наголошені звуки (червоний колір).

Якщо говорити про методику використання, то створений нами електронний курс або його окремі частини можна використовувати як для пропедевтичного навчання і як домашнє завдання.

Робота над окремим уроком розпочинається з повторення граматичного матеріалу (елемент № 1), який викладався на аудиторному занятті. Потім іде читання тексту діалогу (елемент № 2) і ознайомлення з новими словами (елемент № 3 і № 4). Основний час самонавчання повинен бути витрачений на перегляд і вивчення діалогу з допомогою елемента № 5. Тільки після цього можна виконувати вправи (елемент № 6) і контрольні тести (елемент № 7), результати яких автоматично попадають на сервер до викладача. Елемент № 8 – перегляд повного фільму – знадобиться через деякий час, коли у слухача з'явиться інтерес до сюжету фільму, долі героїв кінофрагментів.

На етапі вивчення нової лексики використовується тлумачний аудіословник (рис. 4) і перекладний словник (українсько-російсько-англійсько-китайський).

Тлумачний словник виготовлений у формі таблиці, що містить дефініції лексем, малюнки, фото чи відеофрагменти, які сприяють семантизації, а також плеєр для озвучення лексичних одиниць. Багаторазове прослуховування з опорою на графічний текст сприяє запам'ятовуванню лексичного матеріалу. Словники викладені в електронному курсі. Для того, щоб зайти на нього, треба зареєструватися. Кодове слово висилається додатково слухачеві на поштову скриньку. Кодове слово вводиться слухачем лише один раз (при першому відвідуванні дисципліни).

Електронний курс слугує доповненням до підручника [2:1-334] і не може замінити педагогічні прийоми, характерні для аудиторної роботи викладача мови, такі як, наприклад, “фонетична зарядка”, “корекція вимови нових слів”, читання вголос, промовляння різних

типів питальних речень тощо. Роль викладача як головної дійової особи навчального процесу проявляється тут ще і в тому, що він через систему авторизації в Moodle контролює послідовність доступу до електронного ресурсу відповідно до робочої програми з української мови. Безумовно, в цьому випадку на перше місце виходять питання мотивації роботи слухачів над електронним курсом. Багаторічний досвід показує: якщо освітній ресурс високої якості (в тому числі інтернет-доступний) і є “домашнім зошитом”, який обов’язково перевіряється викладачем до наступного заняття, то вивчення української мови йде швидше. До кінця навчального року іноземні слухачі демонструють більш високий рівень володіння українською мовою, ніж при традиційному 18-годинному навчанні з використанням традиційних технологій навчання.

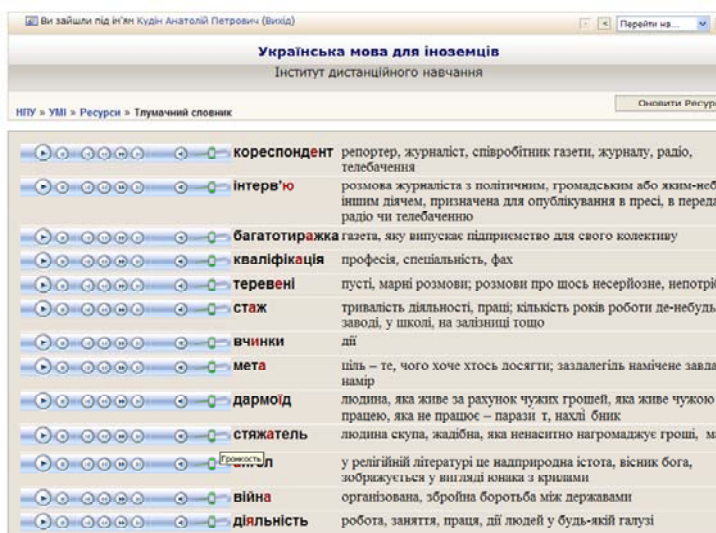

Рис. 4. Тлумачний словник

3. Спілкування.

Під час організації навчання з використанням інтернет-технологій на перше місце виходить сильна сторона цієї технології навчання – це інтерактивність. Інтерактивне навчання можна також визначити як такий режим навчання, який допускає постійно діючий комунікаційний зв'язок між слухачами і навчальною системою в процесі їхньої продуктивної взаємодії. Такі зв'язки можуть бути як прямими (від учня до учня, від учня до вчителя, від учня до комп'ютера і т.д.), так і зворотними (від вчителя до учня); як безпосередніми (учитель-учень, учень-учень, учень-навчальна група), так і опосередкованими (учень-навчальна група-вчитель, учень-комп'ютер-вчитель).

Інтерактивність освітнього процесу у формі регулярних контактів між усіма учасниками навчального процесу протягом усього періоду навчання забезпечується активним зворотним зв'язком і регулярним контролем знань слухачів, що приводить до підвищення ефективності навчання в цілому.

На початкових стадіях електронного курсу використовуються три перші варіанти, коли викладач спілкується з групою і кожним студентом окремо. Проте для найбільшої ефективності курсу необхідно, щоб спостерігалася динаміка групи.

Технічно в курсі спілкування забезпечується відповідними сервісами: “форуми” і “чати”. Так, наприклад, вивчення теоретичного матеріалу може закінчуватися обговоренням складних для розуміння слухача питань на тематичному форумі. Модератором форуму є викладач, який ставить перше запитання і “провокує” дискусію. Тим самим розв'язуються дві задачі: переконати слухача в необхідності готуватися, щоб не виглядати “не підготовленим”, а друга – пересвідчитись викладачеві, чи зрозумілим виглядає навчальний матеріал для цієї аудиторії. Успішним форумом вважається той форум, який розв'язав навчальну задачу – поглибив знання, розширив розуміння, став середовищем для аналізу і

засвоєння навчального матеріалу.

4. *Атестація знань.* Контроль у навчальному процесі полягає в перевірці ходу і результатів теоретичного і практичного засвоєння слухачами навчального матеріалу. Оцінка знань, умінь і навичок, одержаних в електронних курсах для самонавчання, набуває особливого значення. Підвищується роль і значення об'єктивних і багатокритерійних форм контролю якості знань.

Контроль є найважливішим елементом навчального процесу (вивчення курсу без контролю знань – це лише знайомство з ним). Уся контрольна підсистема курсу проектується так, щоб кожна тема була педагогічно і методично завершеною, тобто, щоб слухач пройшов через повний цикл процесу засвоєння – від первинного сприйняття змісту до закріплення і застосування засвоєної в запропонованих кінодіалогах інформації.

Контрольний захід проводиться на кожному уроці.

Системи комп'ютерного контролю знань дозволяють сформувати, провести опитування і зробити аналіз знань в зручний для всіх учасників навчального процесу час і повідомити одразу слухача, а також вивільнити викладача від перевірки тестів. Якщо говорити про комп'ютерне тестування з української мови, то необхідно зазначити, що для неї ефективний контроль більшої частини лінгвістичного матеріалу можливий і необхідний. Це тести з граматики, аудіювання, електронні “диктанти” – тексти з помилками.

Висновки. Особливістю запропонованих технологій навчання є те, що вони мережеві та інтернет-доступні, що дає можливість значно збільшити час перебування слухачів-іноземців в україномовному навчальному середовищі. Високий рівень інтерактивності при вивченні української мови, що реалізований на програмному рівні, дає можливість вибудувати для кожного студента індивідуальну траєкторію навчання, що враховує його психофізіологічні дані та досвід у вивченні іноземних мов. Підсилюється процес сприйняття різноманітними медіа-можливостями і Веб-сервісами, при цьому рутинна робота з перевірки граматики покладається на комп'ютерні системи з елементами штучного інтелекту. Всім цим досягається високий рівень надання освітніх послуг.

Використана література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. укр. вид. С. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 24 с.
2. Кудина Т. М. Українська мова як іноземна (початковий курс). – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 334 с.
3. Сайт “Віртуальна лабораторія вивчення іноземної мови” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.2.echo.lu/telematics/education/en/projects/files/simulab> – Заголовок з екрану.
4. Сайт “Києво-Могилянська академія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukma.kiev.ua/ua/pub/websites/ufl/index.htm>
5. Сайт “Львівського національного університету імені Івана Франка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/lknp/nova/index.htm>
6. Сайт “Open Source Course Management System for Online Learning” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://moodle.org> – Заголовок з екрану.
7. Сайт “Sixth Thematic Workshop on Digital Library Architectures” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.delos.info/newsletter/pdf/elos-newsletter-issue2>. – Заголовок з екрану.

Кудин А. П., Кудина Т. М., Мацько Л. И., Жабеев Г. В., Зинюк В. В. Качество предоставления образовательных услуг при дистанционном обучении.

Рассмотрены методические вопросы повышения качества предоставления образовательных услуг по изучению украинского языка как иностранного при использовании дистанционных технологий. Апробированы в учебном процессе сетевые технологии на базе компьютерных систем HiClass и Moodle.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, дистанционное обучение, электронный курс, технология обучения, интерактивность, Интернет.

Kudin A. P., Kudina T. M., Matsko L. I., Zhabyeyev G. V., Ziniuk V. V. Quality of providing of educational services in distance learning.

Methodological issues improving of quality of educational services for the providing of learning of Ukrainian language as foreign using distance technologies were viewed. Network technologies based on computer systems HiClass and Moodle were tested in the learning process.

Keywords: *Ukrainian language as foreign, distance learning, electronic course, technology of study, interactive, Internet.*

**Куліш В. В., Кузнєцова О. Я., Марінченко Г. Є.
Національний авіаційний університет**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В КУРСІ ФІЗИКИ ДЛЯ АВІАЦІЙНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті обговорено організаційно-методичні особливості впровадження в навчальний процес комплексу навчально-методичних матеріалів. Отриманий досвід практичного використання комплексу в Національному авіаційному університеті, як складової модульно-рейтингової технології навчання, показав свою високу реальну навчально-методичну ефективність.

Ключові слова: *Болонський процес, комплекс навчально-методичних матеріалів, модульно-рейтингова технологія, курс фізики, мікромодульний контроль, євроінтеграція.*

Як відомо, одним з найпотужніших чинником, що спричинили свого часу появу Болонської декларації, стали надзвичайні, за масштабами та темпами, зміни оточуючого світу, які відбулися протягом життя практично всього одного-двох поколінь. Ми несподівано для самих себе опинилися у світі, де інформація перетворилась на такий самий комерційний товар, яким ще недавно були машини, нафта, газ, золото, метал. Це породило абсолютно нову потужну архітектуру сучасної світової економіки. Якщо гаслом ХІХ та першої половини ХХ століть було машинобудування, то у ХХІ столітті на перший план виходять технології. Саме новітні та наукоємні технології уможливили радикальну інформатизацію та автоматизацію людської цивілізації. Як наслідок, такі, наприклад, науки, як фізика, математика, біологія, хімія, екологія перетворилися на головну рушійну силу сучасної економіки.

Усі ці процеси, хоч і з меншою швидкістю, ніж в країнах Європи та світу, відбуваються і в економіці України. Тому зрозуміло, що нову інформаційно насичену та швидкозмінну глобальну економіку, в тому числі й вітчизняну, вже давно перестала задовольняти якість базового рівня знань, так і інші ключові характеристики типового випускника вищого технічного навчального закладу.

Покоління українців, які закінчили вищі навчальні заклади освіти в вісімдесяті та зараз являють собою ще достатньо економічно-активну частину населення, пам'ятають той соціально-економічний фон, який супроводжував їх по закінченню ВНЗ. Як правило, рівень отриманої кваліфікації, в цілому, задовольняв роботодавця. Відповідно, приходячи на роботу, молодий спеціаліст мав змогу відразу приступити до виконання своїх прямих професійних обов'язків. Економіка України була плановою та стабільною, і всі зміни не були надто швидким і, тому, легко прогнозованими. Тому, працівник, отримавши під час навчання у вищому технічному навчальному закладі "один раз і назавжди" достатні базові професійні знання, навички, вміння та компетенції, міг, в принципі, опиратися на них практично впродовж більшої частини свого трудового життя.

Однак, за останні десять-п'ятнадцять років ситуація змінилася радикально та докорінно. Зараз, за той час коли студент навчається, наприклад, у технічному університеті, ключова фахова інформація нерідко встигає із новітньої перетворитися на застарілу. Тож приступаючи до роботи вчорашній студент, як правило, повинен починати з суттєвого